

Magyar Éva PEREMLÉT (Részletek)

MÁSOK TANÁCSOT ADHATNAK NEKED,
MÁSOK UTAT MUTATHATNAK NEKED,
DE MAGADBÓL EMBERT KOVÁCSOLNI
CSAK MAGAD TUDSZ.

(Roma közmondás)

A CITROM-SZIGET

Ama Citrom-szigetnek nevezett épületegyüttest lakatanyának építette Nagykanizsa városa a századfordulón. A város tulajdonában lévő létesítményt 1902. szeptember 20-án adtak bérbe először az akkor még Császári és Királyi Honvédségnek. Az átadás-átvételi jegyzőkönyv a névadásról így tanúskodik: „*József Főherceg Ő Császári és Királyi Fensége legkegyelmesebben megengedni méltóztatott, hogy az újonnan épült laktanya és az előtte elvonuló, most nyílt út Ő Császári és Királyi Fensége nevét viselhesse, aminek folytán örök időkre az új laktanya József Főherceg Honvéd Gyalogsági Laktanya, és az új út József Főherceg út elnevezést nyert.*”

Az új létesítményre méltán volt büszke a tulajdonos, azaz Nagykanizsa úri közönsége, és a bérlő, vagyis a honvédség. 711 fő elhelyezésére volt alkalmas, és - elsők között az országban - volt villanyvilágítás, és a folyosókon falikút, folyóvízzel.

Az örök időkre vetett bizalom a századforduló óta szertefoszlott. A laktanya hosszabb időn át Petőfi Sándor nevet viselte, az előtte elvonuló utat a mai napig Dózsa György útnak hívják. Az épületekben, ahol valaha gyalogezredek, majd később tüzérek és határvadászok állomásoztak, 1956 óta civilek élnek, és mára József Főherceg, valamint Petőfi neve egyaránt feledésbe merült. Ma hivatalosan Dózsa György út 73-75., de csak úgy hívják: Citrom-sziget.

Enév fogalom Nagykanizsán, pedig csak egy öreg laktanyát takar, ahol ma emberek élnek ember-telen körülmények között. A város szégyenfoltja ez a hely már évek óta -, de a település tehetetlen. Nem tud mit kezdeni a központjában lévő lerobbant épülettel. Nem volt ez mindig így, de az eltelt évek során a környezet fokozatosan romlott, magával rántva az ott élő embereket. Tisztességes családok vívják naponta kisebb-nagyobb csatá|ukat a lesüllyedés ellen, bór a szükség és a nincs nagy úr, s ez földre veri őket. A lakók többsége cigány.

Négy melléképület fog közre egy hatalmas udvart, ahol látszanak egy foci pályára és egy játszótér maradványai. Nyomasztó dolog omladozó falak, kivert ablakok, beszakadt ajtók, büzlő szeméthalmok között sétálni, miközben több helyről veszekedés és átkozódás hallatszik.

A lépcsőház, ahová megyek, viszonylag rendezett. Tudatosan esett erre a választásom, máshová félnék betérni. Mondják is az itt lakók, hogy ők is sietve szedik lá-

bukat a hosszú udvaron, ha későn érkeznek haza, hiszen semmit sem lehet előre kiszámítani.

Beszélgetőtársam már csak mosolyog a dolgon, de bizony megrémült, amikor késő este, hazaérkezve a munkából először látta, hogy az udvar közepén a cigányok hatalmas tábortüzet raknak, és körülülve iszogatnak egész éjszaka.

Folyamatosan törnek felszínre az emlékek.

Erzi 1964 óta lakik a laktanyában, innen indult az általános iskola első osztályába. Fátyolos szemmel gondol vissza azokra az évekre, és arról mesél, hogy akkor milyen szép volt itt minden. Nehéz elhinni, de Erzi régi fényképeket mutat, esküdözik, hogy minden szava igaz. A fotókon rózsalugasok, homokozó gyerekek, pléden napozó asszonyok, a fák alatt söröző férfiak. Béke. Ott, ahol ma patkányok futkosnak, ahol szemét borít mindent, ahol mindennaposak a viták, sőt vért követelnek a verekedések. Miért? Miért a múlt a nyugalom? Miért nem tudnak ma emberhez méltón létezni? Régen minden jobb volt, nem?

Egyszerű a válasz, mégis idő kell, míg Erzi azt mondja: Dehogynem! Szomorúság érződik a hangjából. Hirtelen eszébe jut, amikor kislánya kiesett a hintából, és eltörte a lábát. Azt már csak halkán jegyzi meg: „Akkor még volt hinta.”

Aztán kérdezni sem kell, mondja, hogy mikor romlott el a helyzet.

Az 1970-es évek közepétől kezdődően az akkori városi tanács cigányokat telepített az üres lakásokba. Elítélni egyik felet sem lehet, hiszen a hivatal jót akart: a várost körülvevő falvak putrijaiból próbálta kiemelni a családokat. Ez pozitívan értékelhető cselekedet volt, csak arra nem gondoltak, hogy a környezetváltozás nem elég a felemelkedéshez. A családok - a korábbihoz hasonlóan - egymás mellé kerültek, nem volt hát semmi, ami életmódjuk megváltoztatására kényszeríthette volna őket. Nem a környezet alakította az embert, ő változtatta meg a környezetet. Érthető! Ha egy kisgyerek egész életében azt szokta meg, hogy a dolgát az udvaron is elvegezheti, nem fogja megkeresni az illemhelyiséget új otthonában sem. Ehhez persze hozzátartozik az is, hogy a lakások eredetileg komfort nélküliek voltak, közös WC volt és van a folyosókon, s állapotukat tekintve érthető, hogy nem használják azokat. De régen a

WC-k is használhatók voltak. Ma már egy jobb érzésű ember be sem megy oda.

- A cigányok miatt pusztult el minden? kérdezem.

- Igen, elmondhatom, hogy miattuk. Pedig én is cigány vagyok folytatja Erzsi. - Cigány vagyok, és büszke arra, hogy a származásom ellenére normális életet élek, én és a családom. Mert nem volt könnyű. Sokszor megaláztak, de nem foglalkoztam az ostoba emberek lenéző viselkedésével. Emlékszem, hogy amikor beköltöttünk ebbe a házba, a rendőrség segítségét kellett kérnünk, mert a lakók nem akartak beengedni a saját lakásunkba azért, mert cigányok vagyunk. Kutyás rendőrök között hordtuk be a motyót, közben pedig hallottuk a becsmérő megjegyzéseket. Alig vártuk, hogy végre magunkra zárhassuk az ajtót. Szegény anyám még napokig sírt, és csak mondogatta, hogy ő itt nem bír megmaradni. Idővel azonban változott a helyzet. A lakók elfogadtak minket. Látták ugyan a szegénységünket, mert az bizony látványos volt, de látták azt is, hogy a szüleim különösen az apám -, mennyit dolgoznak. Apu a két keze munkájával teremtett meg mindent. A szüleimnek sokat köszönhetek; tőlük tanultam, hogy az élet kemény dolog, de lehet szép is. Olyan, mint most az enyém. Ha hiszi ha nem, én szeretek itt lakni. Itt nőttek fel, ide köt minden. Ha el kellene mennem, biztos, hogy megsíratnám. Pedig sokan lenéznek amiatt, hogy itt élek. Mert szégyen itt lakni, szégyen...

Ez igaz. Nagykanizsán általános a Citrom-szigeten élők elítélése, és ebben nagy szerepe van a sajtónak is. Az újság hatásos és veszélyes eszköze a kommunikációnak, bár az emberek egyre kevésbé hisznek a lapokban leírtaknak. Mégis: mindaddig, amíg a megyei lapban *Cigányok, zsványok tanyája* címmel jelenik meg cikk a laktanyáról, a lakosság hinni fogja, hogy a Citrom-sziget valóban és kizárólag cigányok és zsványok tanyája. Erre persze lehet azt mondani, hogy nem zörög a haraszt, ha a szél nem fújja. De lehet-e néhány tíz ember magatartása alapján elítélni százakat?

Élnek a Citrom-szigeten zsványok? Igen. Olyanok, akik nem tisztelik más tulajdonát, akik miatt már egy gyerekjátékot sem lehet az udvaron hagyni, olyanok, akik azért nem dolgoznak, mert nem is akarnak munkába állni, akik éjjel üres zsákokkal mennek el, és hajnalban nagy csomagokkal érnek haza. Tehet erről az, aki a Nappal együtt kel, aki dolgozni megy, aki letölti rendes munkaidejét, aki túlórázik, mert kell a pénz, hiszen a gyerek megint kinőtte a cipőjét? Tehet róla, aki este ér haza és ahhoz is fáradt, hogy a televíziót bekapcsolja? Nem tehet. Akkor miért ítéli el szomszédja miatt, aki lopni jár?

Előítéletek, előítéletek, újra az előítéletek.

Mindenhol felbukkannak, és a Citrom-sziget miatt fokozottan jelentkezők. Miért hallgatnak rájuk az emberek? Mert kényelmes, mert védekezés. Mennyivel fásztöbb lenne odamenni, váltani néhány szót a lakókkal, hagyni, hogy meséljék bánataikat, s nem elfogadni mások véleményét, hanem a magukat kialakítani. Mennyivel egyszerűbb legyinteni, és azt mondani: „A Citrom-szigeten lakik? Utolsó munkakerülő”. Vagy: „A Citrom-szigeten lakik? Ócska kis tolvaj!”. Vagy csak egyszerűen: „Nem rendes ember.”.

Persze, amin a dolog megfordul, az a cigányok jelenléte. De jelent-e önmagában valamit, hogy valaki cigány vagy magyar? Ember, és kész. Ez a lényeg. Ugyanolyan jogok illetik meg, mint bárki mást, csak vállalnia kell az emberi kötelezettségeket. Alkalmazkodnia kell a XX. század végének magyar városi életéhez. Világos, hogy nem hozhatja magával a putriban évszázadok alatt kialakult életmódját, hiszen az nem lenne más, mint visszalépés. Le kell mondani a modern kor emberének szemével már igénytelennek látszó életkörülményekről, az újat, a közösséghez jobban illőt kell megtanulni. Valakinek ez önerőből sikerül, másnak segítséggel sem. Az 1970-es években, a beköltöztetésekkor tehát nemcsak a lakók, a Hivatal is utat tévesztett. Tudja-e?

A ház falairól hámlik a vakolat, az építmény romos, mégis jól bírja a rá aggatott parabolaantennák súlyát. Az udvar tele hulladékkal, de azért van hely a személgépkocsiknak, a legutolsó évjáratú, nyugati autóknak is. Mert a kocsik a cigányok által lakott lépcsőházak környékén parkolnak. Nekik telik a „luxusra”, s nélkülözni sem tudnák az autót, mert faluról falura, búcsúról búcsúra járva árulják sátraik alól értéktelen portékájukat. Lehet, hogy ebből telik az aranyra, mely szinte csörög rajtuk járás közben. Kiáltó ellentétek.

Erzsi megjegyzi, hogy a lányok, asszonyok az utolsó divat szerint öltözködnek, s főleg akkor csinosak, amikor este dolgozni indulnak. Először nem ertem, de ráeszméltem, hogy mi is az a munka, ahová este kell indulni a nőknek, ráadásul szépen felöltözve. Nyomor ez is, bar nem testi, inkább lelki.

Akik így élnek, kisebbségben élnek itt, létük mégis meghatározza a Citrom-sziget társadalmát. A nem közéjük tartozók félnek tőlük, hiszen amikor még volt bátorságuk szép szóval kérni őket az együttélés alapvető szabályainak betartására, átkokkal és ököllel válaszoltak. Ma már nem ellenkeznek az emberek. Ma már bátorítlan megjegyzéseket sem tesznek: „Talán mégsem kellene bekenni az ablakomat szarral.” Túrnek, és csendben megtisztítják az üveget.

Kis maffiák tartják félelemben a többi lakót, és a banda nő. Olyanokkal gyarapszik, akik gyengék ahhoz, hogy felvegyék a harcot, olyanokkal, akik befolyásolhatók, vagy azokkal, akik belefáradtak az ablaktisztításba...

Ahogy Erzsit hallgatom, magam is reménytelenséget érzek. Mi lehet a megoldás? Erre a kérdésre sokféle választ kaptam, és elárulom, mind „kívülről” jött: „Egy dózer és egy úthenger! Aztán isten segítségével a föld sínével egyenlővé tenni az egész kuplerájt.” „Nem kellene oda más, csak pár adag dinamit. Minden gondot megszüntetne.”

A Citrom-szigeten emberek élnek, élnének, ha ahagynák őket. Erzsi szerint az egyetlen megoldás, ha a nem kívánatos egyéneket kitelepítenék innét. Az pedig könnyen eldönthető, hogy ki az a deviáns, akinek mennie kellene. Csakhogy ez a megoldás pénzbe kerül, méghozzá rengetegbe. Az önkormányzat viszont szegény. A probléma azonban mélyül, s most már valóban tenni kellene valamit. A lakók már nem várnak mástól „megváltást”.

AZ „ÚTRÓL LETÉRŐK”

A Citrom-sziget szubkultúrája nem csupán egyetlen, hanem több deviancia mentén szerveződött, ezek együttes hatására alakult ki. Sajátos érték-és normarenddel jellemezhető világ, melynek lakói részben vagy egészben nem követik az őket körülvevő társadalmi környezet szabályait. Önmaguk és társaik cselekedeteit saját törvényeik szerint élik meg, mivel zárt világot alkotnak és az ottani normák szerint szocializálódnak. „Szocializálódni” annyit tesz, mint „társadalmi lényvé”, az emberi környezet alkotóelemévé, eseményeinek szereplőivé válni. Mivel a társadalmi környezet állandóan változik, a szocializáció folyamata sem köthető egyetlen életkorhoz. Súlypontja azonban a gyermek és ifjúkorra esik, mivel az életpálya korábbi szakaszaiban felgyűlt tapasztalatok, kialakult viselkedési elemek nagyban befolyásolják a későbbi hatások befogadását. Az életkor előrehaladtával jórészt a fiatalabb korban kialakult nyomvonal mentén alakul a személyiség. Tehát a szocializáció átfogó társadalmi folyamat, amely az egyén számára a születéstől élete végéig tart. Konkrét társadalmi kifejeződésében viszont állandóan változó terjedelmű és funkciójú rendszer.

A születéstől egy éves korig szinte kizárólagosan, egyévestől háromévesig pedig alapvetően fontos az anyával való kapcsolat. Ennek hiánya súlyos érzelmi sérüléseket okoz, a fejlődés, a szocializációs folyamat akadva folytatódik. Ha viszont minden rendben zajlik, akkor az első életevekben kialakul a „ÉN” élménye.

A következő korszak 3-tól ó évesig - egyik legmegdöbbentőbb eseménye a nemek közötti különbségek felfedezése. Ebben az életszakaszban jönnek létre az első, családon kívüli kapcsolatok, megtörténik az első etikai normák, szabályok tudomásulvétele, egyéni törekvések és közösségi érzések alakulnak ki, ha a szocializáció sikeresen megy végbe.

A Citrom-szigeten születő gyermekek problémái később éppen abból fakadnak, hogy életük első pillanatától kezdve a társadalom széles rétegei által nem elfogadott mintákat kell, hogy kövessék, így szocializációjuk részben vagy teljesen hibásan megy végbe. Szüleik magatartása, a családtagok mindennapi viselkedése példaként hat, követendő sémaként rögződik a gyermek tudatában. Ezért aztán a Citrom-szigetről - más környezetben élő kortársaikhoz képest - hátránnyal indulnak az iskolába, ahol sokszor a kezdeti esélyegyenlőség nem megszűnik, tovább fokozódik. Hiába egységes a tananyag, az oktatásban mégis érvényesülnek olyan hatások, melyek a gyermekek közti - tudásbeli - egyenlőtlenségeket erősítik. Az iskolarendszer működésével maga is hozzájárul a tanulók közti szellemi különbségek tartósításához és elmélyítéséhez. A Dózsa György úthoz közeli általános iskola pedagógusai szerint a Citrom-szigetről járó gyerekek azért boldogulnak nehezebben a tanulásban, mert gyakran nem értik az elsajátítandó anyagot. Az iskolai tananyag alapvetően kidolgozott nyelvi kódban fogalmazódik meg, viszont a gyerekek csak a korlátozott kódot ismerik. Beszélni mindenki korlátozott kódban tanul meg, de a Citrom-szigeten hiába múlnak az évek, nincs kitől elsajátítani a kidolgozott kódot. Óvodába többnyire nem járatták a gyerekeket, így az iskolai

oktatás nyelvhasználata egyfajta társadalmi szűrőként működik. A korlátozott kód használatához szokott gyereket már az első napokban kudarcok érhetik, hiszen azt tapasztalja, hogy az iskolában nem az általa ismert módon beszélnek. Lemaradása hétről hétre fokozódik, de az ebből eredő negatív élmények csak az elsők azok között, melyek származása miatt meghatározzák további sorsát, egész életét.

A devianciáról

A Citrom-szigeten élők társadalmilag elfogadott normákat sértő viselkedési formái összekapcsolódnak és kölcsönösen táplálják egymást. Szubkultúránk nem a sajátos nyelv vagy kultúra, nem is elsősorban az etnikai jellemzők összetartó erejében rejlik. Sokkal inkább a lakókörnyezetük iránt érzett közellenszenv, sőt néha gyűlölet, az ellenérzésekre való „rászolgálás”, közel azonos értékrendjük illetve szocializálódási szintjük és devianciájuk az alapja sajátos szubkultúránknak. A deviancia legegyszerűbb szemlélete lényegében statisztikai szemlélet, és azt tekinti deviánsnak, aki túlzottan eltér az átlagtól. Sokkal általánosabb nézet a devianciáról az, amely szerint a deviancia lényegileg kóros, valamilyen „betegség” jelenlétére utal. Csak éppen nehéz meghatározni, hogy mi tekinthető egészséges viselkedésnek. Devianciának tekinthető például a csoportnormák megtartásának megghiúsulása. Ebből következően azt kell keresni, hogy ki az, aki a szabályt megsérti. Az ilyen emberek személyiségében, élethelyzetében fellelhetők olyan tényezők, melyek magyarázatot adhatnak a szabályszegésre. Azonban a devianciát alapvetően maguk a társadalmi csoportok okozzák azzal, hogy olyan szabályokat alkotnak, melyek megsértése deviancia. Akik vétének, kívülállónak minősülnek. Így a deviancia nem az egyén által elkövetett cselekmény következménye, azért jön létre, mert a környezet egy „vétkesre” szabályokat vonatkoztat, és vele szemben szankciókat alkalmaz. Deviáns az a viselkedés, amit az emberek annak minősítenek. Viszont a deviánsokban közös: mindannyian tudják, hogy mit jelent megbélyegezettnek lenni.

Deviancia kialakulásához vezethet, ha a szocializációs folyamat sikertelenül megy végbe, elakad vagy torzul, mert ezek nyomán a személyiség integráltságában, szerepkészletében zavarok keletkezhetnek. A hétköznapi szemlélet számára a deviáns viselkedésmódok szabad, akaratlagos cselekvésként jelennek meg, és ezért magától értetődőnek tűnik a deviáns személyeknek a viselkedésüket illető teljes alanyi felelőssége. Ha valamilyen hajlamosító tényező a felelősséget csökkenti is, a tett egyénhez kötött jellege egyértelműnek látszik. Mindemellett a deviancia hátterében biológiai-genetikai, szociális és pszichés tényezők is feltárhatók.

A szubkultúráról

Az azonos devianciák mentén szerveződő csoportok szubkultúrákat hozhatnak létre. A szubkultúra olyan része egy konkrét társadalomnak, mely intézményeiben, szokásaiban, normáiban, szükségleteiben jelentős mértékben különbözik a mindenkori ösztársada-

lom uralkodó intézményeitől. A szubkultúra olyan csoport, amelyen belül sok a közös vonás az alapvető elképzelésekben, készségekben, nem biológiailag meghatározott viselkedésmódokban és a rendelkezésre álló eszközökben. Ezek a sajátos normarendszere! jellemezhető „kis világok” jórészt az osztársadalmi értékrendtől függenek, és védekeznek az ellen az alkalmazkodási kényszer ellen, amelyet az uralmon lévők éppen a szubkultúrák ellen alkalmaznak. Olyan részei a társadalomnak, melyek elhajlanak az uralkodó értékek és intézmények egész rendszerétől. Alapvetően két fajtája különböztethető meg:

A progresszív szubkultúrák normái azt segítik elő, hogy a társadalom jelenlegi helyzete javuljon és a társadalom fejlődjék, vagyis céljuk, hogy egy alapvetően új helyzet alakuljon ki.

A regresszív szubkultúrák normái arra valók, hogy ismét létrehozzák a társadalom egyik elmúlt állapotát.

A Citrom-sziget szubkultúrája alapvetően az utóbbi kategóriába sorolható, hiszen az ottani normák akár egy cigány putri „társadalmát” is jellemezhetnék. Ennek ellenére a Dózsa György út 73-75. szám alatt létrejött szubkultúra nem cigány, hanem sokkal inkább szegény szubkultúrának tekinthető. Elsősorban azért, mert nem etnikai szervezőerők hozták létre, hanem különféle hátrányos helyzetek "tárolóedényeként" működik, és az ide való tartozás átöröklődik a leszármazottakra is. Mire az itt születő és nevelkedő gyerekek iskolás korúak lesznek, már elsajátítják szubkultúrájuk alapvető értékeit, valamint magatartásait, és pszichológiai okokból később sem lesznek képesek kihasználni azokat az előnyöket, melyek a körülmények javulásából életük során kínálkoznak.

A szegénység szubkultúrájának a legvalószínűbb hordozói azok az emberek, akik egy gyorsan változó társadalom alsó osztályaiból kerülnek ki, és már részben elidegenedtek korosztályuktól. Így a Nagykanizsát környező falvak putrijaiból beköltöztetett cigányok nem véletlenül élnek ma egy szegény szubkultúrában azokkal a magyarokkal együtt, akik képtelenek voltak lépést tartani eredeti rétegükkel. Most alacsony bér, tartós munkanélküliség, a tulajdon hiánya és krónikus pénzhány jellemzi őket. Ennek következtében nem vehetnek részt hatékonyan a többségi társadalom gazdasági rendszerében, nem illeszkedhetnek a fontos intézményekbe. Mindezt a gazdasági eszközök hiányán túl a velük szemben megnyilvánuló gyanakvás, közöny és nem utolsósorban szegregációjuk eredményezte. Szubkultúrájuk tartós fennmaradásának az az oka, hogy maga a szegény szubkultúra kifejleszti azokat a mechanizmusokat, melyek tovább éltetik, elsősorban a benne felnőtt gyerekek világnézete, személyisége révén. Éppen ezért a gazdasági feltételek javítása nem elegendő egy szegény szubkultúra alapvető megváltoztatásához, megszüntetéséhez.

A szegénységről

A szegénység maga a szegények erkölcsi és intellektuális fogyatékoságaiban is gyökerezik, de alapvetően nem a szegények hibáinak, hanem társadalmi és egyéni tényezőknek a következménye. Kialakuló-

sához főleg három ok vezet. Egyrészt a munkanélküliség, mely abból adódik, hogy a gazdaság nem képes valamennyi munkát kereső személynek a megélhetést lehetővé tevő munkát biztosítani. Másrészt szegénységet okozhat a munkanélküliek segélyezésének elégtelensége, a „szegénységben tartó” segélyezés, harmadrészt pedig a gazdasági, politikai, faji és egyéb jellegű egyenlenség, ami megnehezíti, illetve lehetetlenné teszi a szegények számára, hogy javítsanak gazdasági feltételeiken. A szegények megítélése alapvetően negatív, mert közülük - ha nem is sokan -, de egyesek törvénysértő cselekedetet hajthatnak végre megélhetésük biztosítása érdekében. A bűnöző vagy más okból deviáns szegényeket érdemtelennek nyilvánítják, mert viselkedésüket erkölcsi hibáknak tudják be.

A Citrom-szigeten élők többsége érdemtelen szegénynek minősül a közvélemény szemében.

A „DEPRIVÁCIÓS CIKLUS”, VAGIS A „SZÜKSÉGSZERŰ” ÚJRATERMELŐDÉS

Hogy a különböző rossz helyzetek (rossz munka, alacsony iskolázottság, rossz lakás, devianciák) milyen módon és mértékben kapcsolódnak össze, hogy hogyan és mennyire halmozódnak a társadalmi egyenlőtlenségek, nehéz megmondani. Az azonban biztosnak látszik, hogy a rossz helyzetek újratermelődése kapcsolódik a Citrom-sziget nehezen mozdítható szubkultúrájához. Az sem vitatható, hogy a „deprivációs ciklus”, a rossz helyzet családon belüli „szükségszerű” újratermelődése létező jelenség, hiszen a család, amelybe az egyén beleszületik, a körülmények, amelyek között felnő, életésélyeit igen nagy mértékben meghatározzák. A Citrom-sziget szűk-séglakása minden bizonnyal oka az ott felnövekvő gyermek rossz iskolai eredményeinek, majd rossz munkaerőpiaci helyzetének, esetleg tartós betegségének, agresszív magatartás magatartásának, de következménye lehet a szülők alacsony iskolázottságának, alacsony keresetének, vagy annak, hogy nem voltak képesek a hivataloknál önmaguk érdekeiért harcolni.

A deprivációról

A depriváció nem egyszerűen szegénységet (anyaghiányt), hanem többszörös „megfosztottságot”, halmozott hátrányt jelent. Vagyis az egyén vagy család helyzete nem egy-két szempontból rosszabb mint a többségé, hanem sok lényeges vonatkozásban.

A depriváció okainak egy része biológiai-fiziológiai eredetű. Sem az egyén, sem a társadalom nem tehet arról, hogy valaki szellemileg vagy testileg fogyatékosnak született. Mégis ezek az állapotok és még sok más, hasonló fiziológiai állapot - jövedelmi hátrányt jelentenek, mert az egyén nem, vagy csak korlátozottan keresőképes.

Az okok másik csoportja alapvetően társadalmi eredetű. Sem az egyén, sem a természet nem tehet róla, hogy olyan társadalmi munkaszervezet jött létre, melyben egyeseknek lehetőségük nyílik képességeik kifejlesztésére és működtetésére, mások esetében viszont számos képesség fejlesztése „feleslegessé” válik, mert a munkában csak végrehajtó szerepet kapnak.

Egyszerre egyéniek és társadalmiak is lehetnek a depriváció okai. Ebbe a csoportba tartozhat például a bűnözés, az alkoholizmus vagy a rossz munkaerőkölcs. Ezeknek a jelenségeknek túlnyomó többsége egyszerre okozata előző deprivált helyzetnek, és oka jövőbenieknek. Amennyiben okozat, annyiban nem az egyén felelősége.

Az „újratermelődésről”

A Citrom-sziget lakói évek óta az „újratermelődés” folyamatából kerülnek ki. Sem a beköltözések, sem a kiköltözések nem jellemzők. A családból kikerülő fiatal felnőttek előtt rendkívül szűk mobilitási csatorna áll. A társadalmi térben történő elmozdulásra intragenerációs - nemzedéken belüli -, és intergenerációs - nemzedékek közötti szempontból is kevés a lehetőség és a hajlandóság. A szülőkhöz viszonyított helyzetváltoztatás esélye a munkamegosztás szempontjából lehetne a legnagyobb, ha Nagykanizsa nem az ország legrosszabb foglalkoztatási mutatóival rendelkező települései közé tartozna. Így viszont a fiatal felnőtt pontosan ugyanolyan munkanélküli, mint a szülők. Ebből következik, hogy az anyagi mobilitási csatorna keskenyebb a munkamegosztásánál is. A harmadik csatorna, a kulturális szféra pedig egyenesen az egyenlőtlenségek újratermelődésének legfontosabb csatornájává válik a Citrom-szigeten. Ugyan a fiatalok kikerülnek a családjukból, de megmaradnak a telep falai között. Hogy ezt hivatalosan teszik, vagy illegálisan, önkényes beköltözőként, ebben az esetben nem fontos. A lényeg, hogy ott vannak, és az önmagát gerjesztő folyamatból társadalmi segítség nélkül nem is tudnak kitörni.

TIZEN EGY SZOBÁBAN

A Dózsa György út 73-75. szám alatti épületegyüttes tulajdonosa Nagykanizsa Megyei Jogú Város, kezelője az Ingatlankezelési Intézmény.(IKI) A Citrom-sziget összesen 105 lakása szociális bérlakás. Ezekben körülbelül 350-400 ember él. A bérlők számát azért nem lehet pontosan tudni, mert a lakóknak az az érdekük, hogy minél kevesebb személyt jelentsenek be, ugyanis a vízdíjat a lakás-használók száma alapján kell fizetni.

Komfortfokozat	Darab	Terület (m ²)	Lakbér (Ft/m ² /hó)	%
Komfortos	26	61	33,40	24,8
Félkomfortos	5	45 - 60	17,30	4,8
Komfort nélküli	5/	31 - 45	13,00	54,3
Szükséglakás	17	- 30	8,70	16,1
Összesen	105			100

A lakások többsége komfort nélküli. Ez azt jelenti, hogy a lakásokban nincs fürdőhelyiség, WC, vezetékes gáz és víz. Természetesen mindez az egy helyiségből álló szükséglakásokból is hiányzik, ráadásul azokban világy sincs.

Életkörülményeinek javításáért csupán 5 család volt hallandó tenni. Ok komfort nélküli lakásaikat komfortossá fejlesztették, a 24,8 százalék ezzel együtt értendő.

Mivel a lakók száma sem ismert pontosan, nem meg-

bízhatók az IKI nyilvántartásai az egy személyre jutó négyzetméter nagyságát illetően sem. Mindenesetre tájékoztatásul, iránymutatásul szolgálhat az adat, mely szerint egy 33 négyzetméteres, egy szobás, komfort nélküli lakásban 10 ember él. Ez azt jelenti, hogy egy személyre pontosan 3,3 négyzetméter jut a lakás teljes területéből! (Nagykanizsán átlagosan meghaladja a 20-at az egy főre jutó lakásnégyzetméterek száma.)

ELŐÍTÉLETEK

Bár létezik pozitív és negatív előítélet, a fogaimat gyakrabban az utóbbi értelmében használjuk, és Nagykanizsán is kizárólag negatív előítéletek élnek a cigánysággal szemben. Tulajdonképpen a negatív előítélet ellenséges attitűdöt takar, olyan magatartást, ami téves és alapvetően hiányos információkból származó általánosításokon alapul. Általában az előítéleteket, és így a Citrom-szigeten élőkkel szembeni vélekedést is a sztereotipizálás táplálja. Az egyes emberek jellemvonásait a közvélemény általánosítja, és kiterjeszti a lakók mind egyikére függetlenül attól, hogy a csoport valójában rendkívül heterogén. A sztereotipizálás nem feltétlenül rosszindulatú magatartás. Mivel leegyszerűsíti a világszemléletet, jelentős segítséget nyújt a személyészleléshez. Baj akkor van, ha a sztereotípiák nem tapasztalaton alapul és nem pontos. Márpedig a legtöbb esetben a sztereotípiák szóbeszéd, tömegkommunikációs eszközök által közvetített elképzeléseken nyugszanak. Ezért veszélyesek, hiszen elleplezik a csoporton belüli egyéni különbségeket, és ellenérzést válthatnak ki minden csoporttaggal szemben. Ez történt a Citrom-sziget esetében. A folyamatot elősegítette, hogy a leggyakoribb sztereotípiák etnikai, faji jellemzőkkel vannak összefüggésben, és ismert, hogy a lakók többsége - körülbelül 80 százalék - a Dózsa György út 73-75. szám alatt cigány.

Az e népcsoporttal szembeni előítéletek már évszázadokkal ezelőtt kialakultak. Az okok között megemlíthető az önigazolás és a hatalom szükséglete, valamint a gazdasági-politikai konkurencia.

A Citrom-sziget lakóiról főleg azért gondolkodnak előítéletesen, mert így igazolást nyer az a magatartás, mely nem vesz tudomást arról, hogy a volt laktanyában emberhez méltatlan körülmények között élnek több százan. Ebben az esetben az előítélet arra szolgál, hogy bizonyítsa: nem is érdemelnek jobb sorsot a lakók.

A hatalom szükséglete is előítéleteket szül. Ugyanis minél inkább „feketebb színben” tűnteti fel valaki a lakókat, annál jobban fölényben érezheti magát velük szemben. Különösen az alacsony szociális státuszúak igénylik, hogy legyen egy még náluk is kiszolgáltatottabb helyzetben lévő réteg.

A gazdasági-politikai konkurencia azért vezethet előítéletek kialakulásához, mert a rendelkezésre álló források elosztásánál egyesek anyagi előnyökre kívánnak szert tenni. Ha a gazdasági konkurencia tényezői mellett mélyebb, lélektani tényezők is hatnak, akkor elindul a „bűnbak-keresés”. Nagykanizsa polgárai „előszeretettel” okolják a cigányságot - különösen a Dózsa György út 73-75. szám alatt lakókat - vélt vagy valós sérelmeikért.

Teleki László (A Nagykanizsai Cigány Kisebbségi Önkormányzat elnöke)

„Nem lehet elítélni, letagadni, hogy nagyon előítéletes a többségi társadalom. Ha a bűnözés vagy a foglalkoztatási gondok kerülnek szóba, akkor rögtön a cigányságot okolják mindenért. A történelem is igazolja, hogy Magyarországon mindig is a cigány kisebbségre próbálták ráerőltetni a bűnbak szerepét. Fokozottan igaz ez Nagykanizsára, hiszen itt az átlagosnál több a súrlódási terület, gondoljunk csak a Citrom-szigetre. Azért nincs munkahely, mert a cigányokat pozitív diszkriminációban részesítik, azért nincsenek szociális segélyek, mert a cigányoknak adnak mindent. Ilyen és hasonló kijelentésekkel nap, mint nap találkozunk.”

Egyes elméletek szerint az előítéletek megszüntetésének leghatékonyabb módja az lehet, ha a két fél közvetlen kapcsolatba kerül egymással, mert az előítéletekkel rendelkező emberek akkor nem pusztán sztereotípiákkal, hanem saját tapasztalataik valóságával érintkezzenek, ami nagyobb megértéshez, elfogadáshoz vezethet.

Ennek némiképp ellentmond a Citrom-sziget esete. Ugyanis az interjúk szerint minél közelebb lakik valaki a volt laktanyához, annál nagyobbak az ellenérzései. Valószínűleg azért, mert szemtanúja, esetleg elszenvedője egy-egy deviáns lakó viselkedésének.

Egy szemközti ház lakójának véleménye:

„Egyszerűen borzalmas az, ami itt van! A ruhákat nem merem a bekerített udvaromon szárítani, mert már többször ellopták. Azért sokszor becsengetnek, hogy segítsen őket pár forinttal. Ezeknek semmi sem elég! Nem elég, hogy lakást kaptak, meg rendszeresen segítetik őket, még többet akarnak. Mi meg éljünk úgy, ahogy tudunk. Rajtunk miért nem segít az állam? Ezeknek adnak, ha kell, ha nem! A magyar szegények meg éhen is pusztulhatnak! Mindent ezeknek adnak, aztán meg lehet nézni, hogy mi csináltak a környezetükkel! Semmit sem tudnak megbecsülni. Elvárják, hogy eltartsa őket a társadalom, mert dolgozni azt aztán nem szeretnek. Hát nem? A sok pénzt, amit rájuk költöttek, adták volna inkább a nyugdíjasoknak, meg a nagycsaládosoknak. Ok legálább megérdemelnék!”

Egészen másként vélekedik az, **aki a város másik végén lakik:**

„Semmi bajom a cigányokkal. Én faluról származom, és sok osztálytársam cigány volt. Jól kijöttünk egymással, együtt fociztunk, játszottunk. Az lehet, hogy a falun élő cigányok jobban be tudtak illeszkedni, jobban tiszteletben tartották a játékszabályokat. Nem azt mondom, van közöttük olyan is, aki nem érdemel segítséget, mert képtelen normálisan viselkedni. De a magyarok között is vannak olyanok, akik trógerebbek a legtöbb cigánynál, nem?”

Az előítéletes gondolkodást azonban nemcsak a lakóhely váltja ki. Igaz, hogy sokkal agresszívebbek azok, akik jobban frusztrálva vannak, esetleg saját bőrükön tapasztalják a kisebbség devianciáját, de előítélet leginkább azokban alakul ki, akik hiányos műveltségük következtében leegyszerűsített sémákra, sztereotípiákra

épülő világgéppel rendelkeznek. A Nagykanizsai Cigány Kisebbségi Önkormányzatnál is tudják, hogy alapvetően ismerethiány vezet az előítéletek kialakulásához. Ezért 1993 óta minden általános iskolában, 1997 óta pedig a középfokú oktatási intézményekben is cigány népismereti oktatást tartanak órarend szerint. Így a fiatalok megismerhetik a cigányság történelmét, kultúráját, hagyományait, szokásait, és az információk birtokában átértékelhetik világnézetüket. Az előítéletek felszámolása azonban lassú folyamat, főleg akkor, amikor az emberekben mélyen gyökerező faji intolerancia megszüntetése a cél.

FAJI INTOLERANCIA

Intoleráns-e a magyar nép más nemzetekkel, etnikai csoportokkal szemben? Alapvetően nem. Ezt talán István király Intelmei bizonyítják a leghatékonyabban. A trónörököséhez, Imre herceghez szóló útmutatás ó. fejezete így szól: „A vendégek és jövevények akkora hasznot hajtának, hogy méltán állhatnak a királyi méltóság hatodik helyén... Mert amiként különb-különb tájakról és tartományokból jönnek a vendégek, úgy különb-különb nyelvet és szokást, különb-különb példát és fegyvert hoznak magukkal, s mindez az országot díszíti, az udvar fényét emeli, s a külföldieket a pöffeszkedéstől elrettenti. Mert az egynyelvű és egyszokású ország gyenge és esendő.”

De nem is muszáj a távoli múltban keresni igazolást. A volt Jugoszláviát darabokra szaggató háború idején hazánk menekültek tízezreit fogadta be. Akár tudatosult a társadalom egyes tagjaiban, akár nem, Magyarország népe az egész világ előtt bizonyította más népekkel szembeni toleranciáját azzal, hogy nemcsak a határokat nyitotta meg, hanem gondoskodott is az elesettekről - függetlenül azok nemzetiségétől.

Akkor mi a baj a cigánysággal? Nagykanizsán a megkérdéztet nem cigányok az első helyen leggyakrabban azt említik, hogy a cigányok nem szeretnek dolgozni, ha lehet, kerülnek a munkát.

Az igazság az, hogy a cigányok számára nagyon fontos az élvezetekben gazdag, nem korlátozott élet. Erre azonban a tőlük eltérő értékrenddel rendelkező, gazdasági racionalitásra építő társadalomban nincs, nem nagyon van lehetőségük. Megélhetésükhöz kénytelenek munkát vállalni, a munkapiacon számukra elérhető választék azonban rendkívül szerény. Általában mások által el nem vállalt, élvezetet, örömet nem nyújtó munkák közül választhatnak. Ezért a tevékenységhez - beállítottságukból következően ellenségesen viszonyulnak, munkahelyüket nem értékelik, hiszen hiányzik belőlük a munka kényszerének elfogadása. Ráadásul a jelenlegi gazdasági helyzet tovább élezi az amúgy is rossz állapotokat. A roma lakosságra összpontosul szinte minden munkaerőpiaci-politikai hátrány, ami egyáltalán szóba jöhet. Így a szakképzés teljes hiánya vagy hiányos volta, állandó vagy csak rövid időre megszakított munkanélküliség, strukturálisan hátrányos helyzetű régiókban való lakóhely, rossz egészségi állapot stb. Általánosan ez azt jelenti, hogy a munkanélkülivé válás és a tartós munkanélküli lét kockázata a cigány

lakosságánál többszöröse a nem cigányokénak. Ennek következtében a munkanélküliségen belül a cigány munkanélküliség különösen súlyos probléma. Egészen pontos számok nem állnak rendelkezésre, hiszen a munkaügyi központok nem regisztrálják, hogy ki a cigány származású munkanélküli, ki nem, de biztos, hogy a cigányság körében a munkanélküliség többszöröse a nem cigány népesség munkanélküliségének. Nagykanizsán - a cigány kisebbségi önkormányzat információi szerint - az aktív korú romák 90 százaléka munkanélküli. Ennek az egyik fő oka a viszonylag alacsony iskolázottság és a szakképzettség hiánya, a másik pedig az, hogy a dél-zalai város és térsége amúgy is foglalkoztatási válságövezetnek minősül. A cigány munkanélküli, aki korábban az építőiparban, a bányákban dolgozott, ma szociális elosztóhelyeken kopogtat. Ezáltal nő a feszültség a többségi és a cigány társadalom között. Pedig a gondok okozója nem a cigányság, a probléma összetársadalmi, csak éppen a cigányságot érinti elsősorban.

A második, cigányságot leggyakrabban érő vád a fegyelmetlenség. Ezzel összefügg, hogy a romákat engedetlennek, kevésbé becsületesnek és még inkább nem szavahihetőnek vélik a többségi társadalom tagjai.

Valójában a cigányságra nem jellemző az a kompenzációs mechanizmus, ami a szegénységet, az élet sikertelenségét és az ebből adódó rossz érzést, frusztrációt ön maga értékességének, erkölcsösségének a tudatával próbálja semlegesíteni. Legfontosabb céljuk egy örömben, társas kapcsolatokban gazdag élet. Mivel erre nincs lehetőségük, a környező társadalom legfontosabb értékeit és erkölcsét elutasítják. Ugyanakkor a teljesebb, boldogabb életre vonatkozó törekvéseiket nem hajlandók feladni, és ezek érdekében nem feltétlenül tartják be a társadalomban uralkodó normákat.

Harmadszor, sokan kifogásolják, hogy a cigányság nem tartja fontosnak a házával kapcsolatos értékeket.

Ha jól végiggondoljuk, ezen nincs is miért csodálkoznunk. A romák szemszögéből nézve a haza biztonságáért felesleges aggódni, mert reális veszélyt inkább a személyes fenyegetettség jelent. Egyszerűen nem várható el tőlük, hogy a velük szemben általában ellenséges környezetért rajongjanak.

ALTERNATÍVÁK A CITROM-SZIGETRE

Mivel a Citrom-szigeten élők rossz társadalmi helyzetének oka nem etnikai, hanem elsősorban gazdasági jellegű, ezért magát a problémát sem faji, hanem sokkal inkább szociális megközelítésből kell kezelni. Ugyanis az egykori laktanya mai lakói nem azért kerültek perifériára, mert cigányok. Azért, mert szegények. Persze szegénységükben legalábbis a lakók egy részénél - minden bizonnyal közrejátszik a cigány származás.

Kámán László (az IKI vezetője):

„A Citrom-szigettel kapcsolatban nem látok jó megoldást. Egyszerűen nem tudunk mit kezdeni sem a deviánsokkal, sem a tartósan nem fizetőkkal. Nem tudjuk behajtani a lakbéreket, mert azok, akik nem fizetnek, nem rendelkeznek jövedelemmel. Segélyekből élnek. Kiköltöztet-

ni nem tudjuk őket, mert nincs hová. A Citrom-sziget szociális bérlakásainál rosszabb minőségű lakások nincsenek a városban. Így hiába nem fizetnek és hiába rombolják a környezetet, magatartásukkal hiába rontják az egész közösség megítélését, a helyükön hagyjuk őket. Nem tehetünk mást. Ha kirakjuk őket az utcára, akkor hajléktalanokká válnak, és még több gondot okoznak. Persze azért folyamatosan gondolkodunk a megoldáson. Szerettük volna kiszűrni a normális életvitelt folytató családokat, és őket elköltöztetni máshová. Még nyilvánosságot sem kapott az ötlet, máris támadták a hivatalt, hogy gettósítást tervez. Legutóbb arra gondoltunk, hogy a cigány kisebbségi önkormányzat felügyeletet biztosíthatna a volt laktanyában. Egy-egy munkatársuk mindig a Citrom-szigeten lehetne, és ellenőrizhetné, kontrolálhatná az ott zajló életet. Esetleg tanácsokat is adhatna a helyes életvitelre vonatkozóan. Az önkormányzat elzárkózott a feladat elől, mert szerintük senkinek sincs joga ilyen melységben beavatkozni egy ember, egy közösség magánéletébe. Még akkor sem, ha főleg cigányokról van szó. Szóval, próbálkozunk a megoldással, de úgy tűnik, hogy ma még álom a gondok rövid távú kezelése.”

Kardos Ferenc (cigánykutató):

„Olyan lakásokat kellene kialakítani az egykori laktanyában, amiket jómódúak is megvennének. Ebben az esetben felbomlana a szegénytömb, és megszűnne a problémaforrás. Tehát fizikailag kell rendbe hozni a lakásokat. Ugyanis a Citrom-szigetet felszámolni nem, csak átminősíteni lehet. Itt helyben, Nagykanizsa önkormányzata nem képes a problémát megszüntetni, mert sokkal többről van szó, mint néhány ember lakhelyéről. Ide nagyon komoly, pontosan megtervezett szociális program szükséges.”

Teleki László:

„Önmagában a pénz kevés a gondok enyhítésére. A lakók együttműködésére is szükség van. Első lépésként egy átfogó tematikát kell kidolgozni a Citrom-szigeten élők képzésére vonatkozóan. Az ott élők ugyanis alapvető higiénés dolgokkal sincsenek tisztában, ezért felvilágosításuk elengedhetetlen. Jó hatása lenne egy személyiségfejlesztést célzó oktatásnak, tréningnek is. Az együttélésre kell megtanítani a lakókat. Amíg ez nem történik meg, addig gondolkodni sem érdemes az épület felújításán. Felesleges oda pénzt befektetni, ha a lakók nem tudnak vagy nem akarnak maguk is javítani életminőségükön.”

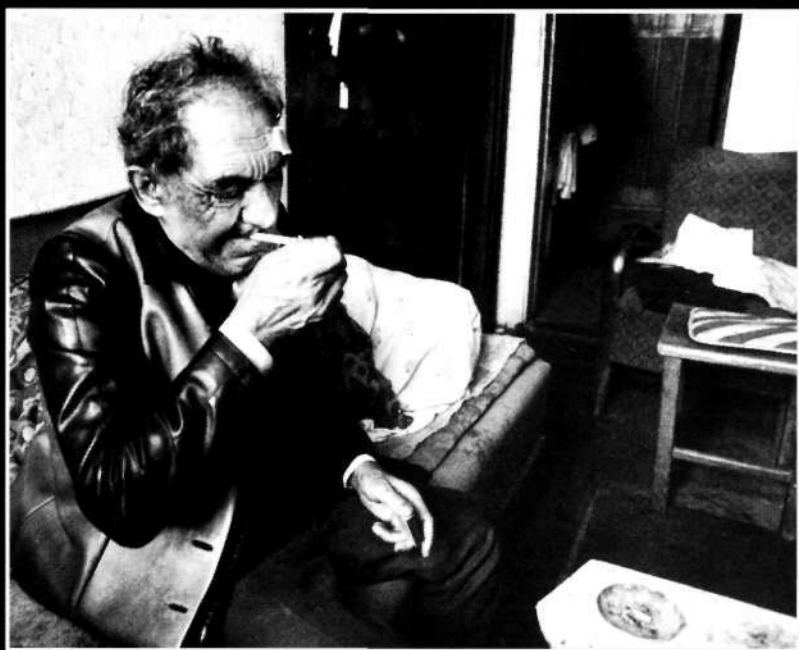
Tüttő István (Nagykanizsa Megyei Jogú Város polgármestere):

„A Citrom-szigettel foglalkozunk, az épület állagmegóvását az Ingtatlankezelési Intézmény feladatai között szerepeltetjük. Minden évben költünk a volt laktanyára, terv szerint végeztetjük a munkákat. Generálfelújításra azonban nincs az önkormányzatnak, a városnak pénze. Végleges megoldásnak azt tudom elképzelni, hogy megváltoztatjuk az épület funkcióját. Lehetne belőle egy csodálatos főiskola, oktatási- vagy kultúrcentrum. Ehhez azonban befektetőt kell találnunk, mert rengeteg pénzre van szükség. A város soha nem lesz olyan gazdag, hogy

egyedül lépjen. Tudom, hogy szomorú, de nincs reális esély a Citrom-sziget ügyének rendezésére sem ma, sem holnap, sem a közeljövőben."

*

Kétségbeejtő. 1998-ban az Európa Unióba törekvő Magyarországon, azon belül a dél-nyugati régióban gazdasági értelemben az ország egyik legfejlettebb térségében - van egy 60 ezres lélekszámú megyei jogú város, ahol több száz ember él embertelen körülmények között. És ez így lesz évek múlva is, mert ma még csak nagyon halványan körvonalazott, hosszú távú elképzelések léteznek helyzetük megváltoztatására. Akik tehetnének valamit, nem cselekszenek. Talán azért, mert nem érzik a probléma súlyát. A város döntéshozói a csodában bíznak. Mert bizony csoda lesz, ha akad olyan befektető, aki milliárdokat fordít egy közel száz éves, omladozó épületegyüttesre. Ráadásul úgy, hogy tudja: pénze hosszú távon sem biztos, hogy megtérül.

Úgy tűnik, egyelőre minden marad a régi kerékvágásban. A volt laktanya egykor erős falai fölött viszont jócskán eljárt az idő. Ezt egészen addig nem kell tudomásul venni, amíg nem temet embereket maga alá az összeomló épület. De miért kell tragédiának bekövetkeznie ahhoz, hogy történjék valami? Persze, érthető az önkormányzat halogató taktikája. Egyrészt azért, mert költségkímélő, másrészt azért, mert így senkit sem érhet vád a nem vállalt intézkedések miatt. A város polgárai tulajdonképpen megszokták a Citrom-sziget létét, inkább akkor háborognának, ha az általuk érdemtelennek minősített lakók kedvezményekhez, esetleg új, másik lakáshoz jutnának. Természetesen a „szigetesek” sem hallatják túlzottan a hangjukat, mert örülnek, hogy egyáltalán tető van a fejük fölött, még akkor is, ha az néha beázik.

Csapdába került az önkormányzat. Talán egy egyéni szükségletekre válaszoló, polgárokat tisztelő, humánus szociálpolitika segíthetne, de a szegénység ilyen módon történő csökkentése kedvezőtlenül hatna a társadalmi viszonyokra. Ugyanis a szegénypolitika célja az, hogy a létfenntartási küszöb alatt élő egyének, illetve családok helyzetén javítson. E törekvésből adódóan a szegénység egyéni problémaként jelenik meg, ami valamilyen módon összefügg az egyén adottságaival. Így a szegénység előfordulásáért való felelősség részben vagy egészben az egyénre hárul. Ezért a társadalmi segítség-

nyújtásnál nagyon óvatossá kell lennie a politikának, gondosan meg kell vizsgálnia az egyén adottságait, tulajdonságait. A segítség ugyanis az egyénnek szól, de a közösség pénzéből kell adni. A közösség tagjai viszont rendkívül érzékenyek az általuk megtermelt összegek felhasználására. Támogatásra az önhibájukból szegényekké váltak nem számíthatnak. Ebből következik, hogy a szegénypolitikának ki kellene szűrnie az „érdemteleneket”, de ez csak tovább gyengítené a társadalmi kohéziót. A segítségre nem érdemesek még inkább perifériára szorulnának. A megélhetési kényszer a pénzszerzés egyre kevésbé elfogadható módjaihoz vezethet, vagyis újabb deviáns viselkedéseket okozhat, melyek egyre inkább elzárnák az utat a társadalmi segítség bármilyen formája előtt.

Mégis valószínű, hogy a mostani, ölbe tett kezeknél minden más jobb lenne. Az igazság az, hogy már évekkel ezelőtt el kellett volna kezdeni a Citrom-sziget fokozatos felszámolását. Lassan, de biztosan. Évente néhány családnak találhatott volna a város más részén szociális bérlakást az önkormányzat a Dózsa György út 73-75. szám alatti épületek kiürítése érdekében. Talán még ma sem késő elkezdni annak szem előtt tartásával, hogy a családokat szétszórva kell új környezetbe telepíteni. Remélhetőleg senkinek sem jut eszébe, hogy az egész Citrom-sziget lakóközösségét egy másik rendszerváltás óta kiürült laktanyába kellene átköltöztetni. Egy ókori bölcs szerint kétszer nem lehet ugyanabba a folyóba lépni. És a gondolat megfogalmazóját talán nem Nagykanizsán kell mentgetni azzal, hogy tévedni emberi dolog.

Felhasznált irodalom

- Ambrus Péter: Dzsumbuj Magvető, Bp., 1988.
 Aronson, Elliot: A társas lény Közgazdasági és Jogi Kiadó, Bp., 1994.
 Bokor Ágnes: Depriváció és szegénység Társadalomtudományi Intézet, Bp., 1985.
 Faludi András: Cigányok... Kossuth Könyvkiadó, Bp., 1964.
 Ferge Zsuzsa: Szociálpolitika és társadalom T-Twins, Bp., 1991.
 Gans, Herbert J.: Mire szolgálnak az érdemtelen szegények? Valóság 1992/5. szám
 Forgács József: A társas érintkezés pszichológiája Gondolat, Bp., 1989.
 Havas Gábor: Kemény István: A magyarországi romákról Szociológiai Szemle 1995/3. szám
 Kardos Ferenc: Adatok a Zala megyei cigányok történetéhez a XIII. századból In: Nagykanizsa első okleveles említésének 750. évfordulója alkalmából rendezett konferencia előadásai Nagykanizsa 1996. (77-83. p.)
 Kemény István: Szociológiai írások Replika Könyvek, Szeged 1992.
 Kópeczi Béla: Kultúra Szubkultúra Szubliteratúra Valóság 1990/2. szám
 Lewis, Oscar: A szegénység kultúrája Kultúra és Közösség 1988/5. szám
 Rácz József: A '80-as évek ifjúsági szubkultúrái Magyarországon Valóság 1990/2. szám
 Schwendtner, Rolf: A szubkultúra elmélete Helikon 1976/7. szám
 Szakolczai Árpád: A cigányság értékrendjének sajátosságai Szociológia 1982/4. szám
 Tomka Miklós: Gazdasági változás és a cigánysággal kapcsolatos közvélemény In: Cigánylét, MTA Politikai Tudományok Intézete Bp., 1991. (8-37. p.)
 Utasi Ágnes szerk.: Peremhelyzetek - Rélegződés-modell vizsgálat VIII. Társadalomtudományi Intézet, Bp., 1987.

